

ÇİN'İN BATI ASYA'DA ARTAN ETKİNLİĞİ BAĞLAMINDA İRAN'IN BÖLGESEL GİRİŞİMLERİ

Bekir Caner ŞAFAK

Misafir Araştırmacı

Analiz No : 2025 / 20

08.05.2025

Orta Asyada uzun süredir başat ekonomik aktör olan Rusyanın yerini alan Çin, Batı Asyadaki ve özellikle de Güney Kafkasyadaki etkinliğini düzenli bir şekilde artırmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi (BRI), büyüyen ekonomik güç olarak Çinin küresel girişimleri arasında en önemlilerinden birini teşkil etmektedir. Rusya-Ukrayna Savaşının başlamasından sonra Güney Kafkasyanın jeopolitik öneminin kayda değer ölçüde artması ile Rusyanın siyasi, ekonomik ve finansal olarak izolasyonu; Çini Doğu-Batı ticaretinde Rusya haricindeki alternatif güzergahlara iterek Orta Koridoru öne çıkarmıştır. Çin, Orta Koridor aracılığıyla Orta Asyayı Güney Kafkasyaya bağlayarak Avrupa Birliği (AB) pazarına doğrudan erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Pekinin Güney Kafkasyadaki artan etkinliğinin bölge ve Batı için derin ve uzun vadeli etkileri mevcuttur. Orta Koridordaki ekonomik ve ticari artış, güzergah üzerinde yer alan ülkelerin önemini artırmaktadır. Buna petrol, doğalgaz ve nadir toprak elementleri de dahildir.[1] Güncel olarak Rusya, Avrasyada ekonomik olarak Çin ile rekabet edebilecek kaldıraçtan yoksundur. Çinin son dönemde bölgedeki bazı etkinliklerine örnek vermek gerekirse İran-Ermenistan-Gürcistan-Rusya karayolu ağının yapımı, Azerbaycan ve Gürcistan ile imzalanan stratejik ortaklıklar, Gürcistanın Anaklia Limanının işletme imtiyazı sayılabilecektir. Çin, Orta Asyada da uzun bir dönemdir baskın ekonomik aktör olan Rusyanın yerini almıştır.[2] Mevcut durumda Doğu-Batı ticaretinde Çinin AB pazarına erişiminde temel güzergah Orta Koridor olsa da Çin, bunu çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Türkiye ve Gürcistanın yanısıra İran üzerinden alternatif bir güzergah arayışı buna örnek teşkil etmektedir.

Bölgedeki devletler güvenliklerini, ekonomik sürdürülebilirliklerini ve siyasi istikrarlarını artırabilmek için *minilateral* girişimlere ve stratejik bağlantı projelerine yönelmişlerdir. Buna örnek olarak Çinin Kuşak ve Yol Girişimi (BRI), ABD öncülüğündeki İbrahim Anlaşmaları ve I2U2 Grubu, Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC), Irak Kalkınma Yolu Projesi ve Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru verilebilir. Bu kadar çok sayıda projenin varlığı, bölgesel rekabeti tırmandırdırmaktadır. Bu rekabetçi dinamik içerisinde

bölgesinde ve ötesinde nüfuzunu artırma hedefi bulunan Türkiye ve İran öne çıkmaktadır. Her iki devlet de stratejik girişimler konusunda farklı yaklaşımlara sahip olsa da bölgesel düzende dış müdaheleyi azaltmayı hedeflemektedir. Türkiye bu hedefe yönelik olarak dış politikada bölgesel sahiplenme (*regional ownership*) ilkesini benimserken İran ise ABDnin etkinliğini en aza indirmeye hedefleyen revizyonist bir bölgesel düzen anlayışı benimsemektedir. Türkiye, bölgesel düzenin şekillendirilmesinde ABD veya Çin gibi dış aktörlerin politikalarından ziyade bölgesel güçlerin çıkarlarının önplanda olması gerektiğini düşünmektedir. Orta Koridor ve Irak Kalkınma Yolu Projesi başta olmak üzere bölgesel sahiplenme ilkesine dayanan bağlantı projelerine diğer aktörlerle beraber verdiği destek, Türkiyenin bölgesel düzene ilişkin bakış açısını yansıtmaktadır. Türkiye bu bakış açısı ile İbrahim Anlaşmaları, I2U2 ve IMEC gibi sınırlama ve dışlama politikasını esas alan girişimlerden ziyade öncelikle kendi çıkarlarını ve bölgesel sahiplenme mantığını esas alan girişimleri desteklemektedir. Orta Koridor ile Irak Kalkınma Yolu Projesi, Türkiyenin coğrafi konumundan yararlanarak ekonomisini ve bölgesel stratejik önemini güçlendirmeyi amacı doğrultusunda öncülük ettiği iki büyük bağlantı projesidir. Bu girişimler, Rusyayı atlarken İranı da dışlamaktadır. Buna karşılık olarak İran, bölgesel ağlarını genişleterek hem bölgesel olarak hem de Rusya ve Çin ile daha güçlü stratejik bağlar kurarak izolasyonu aşmaya çalışmaktadır. İran, bağlantı projelerine ABD yaptırımlarına karşı koymanın yanında kendi stratejik ve ekonomik konumunu güçlendirmek için önem göstermektedir. Buna yönelik olarak İran, coğrafi konumunu çeşitli girişimlerden yararlanmak için kullanmak istemektedir. Türkiye bölgesel projelere ve ortaklıklara öncelik verirken İran, yeni bir bölgesel düzen hedefine uyumlu projeleri hayata geçirebilmek için Rusya ve Çin ile olan ilişkisinden yararlanmaktadır. İran, bu doğrultuda Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru gibi alternatif ticaret güzergahlarına etkin olarak katılmaktadır.[3] Ocak ayında Rusya ile İran arasında Kuzey-Güney Koridoru ve 3+3 formatı gibi alanlarda ikili ilişkileri ilerketmek üzere kapsamlı bir Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bununla beraber Moskova ve Tahranın Güney Kafkasyada enerji ve ulaştırma alanlarında çatışan çıkarları da bulunmaktadır. Rusya, İranın aksine Ermenistanın demiryolu ve doğalgaz boru hattı projelerine destek vermemektedir. Rusya ve İranın görüş ayrılığı yaşadığı bir diğer konu da Zangezur Koridorudur. Moskova bu planı desteklemesine rağmen İran, Zangezur Koridoruna karşı çıkmakta ve bu konuda Ermenistan ile aynı çizgiyi paylaşmaktadır.[4]

Türkiye ile İran arasındaki ilişki, işbirliği ile rekabet arasındaki hassas bir denge olarak tanımlanmaktadır.[5] Türkiyenin Güney Kafkasyada artan etkinliği, Tahranı rahatsız etmektedir. Bunun somut göstergelerinden biri Tahranın Zangezur Koridoruna karşı çıkışıdır. Bunun yanında Türkiye ile Irakın hayata geçirmeyi planladığı Kalkınma Yolu Projesi de İranı bölgesel ticaret güzergahlarından uzaklaştıracak ve bölgesel stratejik konumunu zayıflatacaktır. Bu jeopolitik rekabet kendini enerji alanında da göstermektedir. Iğdır-Nahçıvan boru hattının açılışı, Nahçıvanın İrana olan 30 yıllık bağımlılığını önemli ölçüde azaltmıştır. Zangezur Koridoru da hayata geçtiği takdirde Nahçıvanın İrana olan transit bağımlılığı da sona erecektir. Suriyedeki rejim değişikliği sonrası Katar-Türkiye doğalgaz boru hattı projesinin canlanması da Türkiyenin İran ve Rusya karşısında gaz fiyatlandırma konusundaki nüfuzunu artıracaktır.[6] Türkiyenin Ermenistana karşı Azerbaycanı desteklemesi, Ankara ile Tahranın bölgede çatışan çıkarlarlarından biridir.[7] İran, Zangezur Koridoru girişiminin devam etmesi halinde bunun Güney Kafkasyada kendi nüfuzunu Türkiye lehine azaltacağını değerlendirmektedir. İran, bu girişimi engellemeye

yönelik olarak her ne kadar Ermenistana destek verse de İran ve Rusya ile olan bağlarından memnun olmayan Ermenistanın AB ve ABDye olan yönelimi de İranı rahatsız etmektedir. Bununla beraber Ermenistanın Batıya yönelmesinin Azerbaycan ile olan ihtilafı kalıcı olarak çözdükten sonra Türkiye ile olan ilişkilerini iyileştirmesine bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Bölgesinde izole durumda olan Ermenistanın Avrupa ekonomisi ile bütünleşme olasılığı, Türkiye ile olan sınırların açılmasına ve Türkiye ile doğrudan ticaretin başlamasına bağlıdır.[8] İran ile Rusyanın Güney Kafkasyadaki varlığı, Ermenistan için Türkiyeye karşı her ne kadar bir denge unsuru olarak görülse de Ermenistanın daha etkili bir güvenlik çerçevesi sağlamak için AB ve ABD ile etkileşimi, Moskova ve Tahran ile olan ilişkisini karmaşıklaştırmaktadır.[9] İran ile Ermenistanın dışişleri bakanlarının gerçekleştirdikleri görüşmenin ardından iki devlet arasındaki mevcut ekonomik işbirlikelerinin önemi vurgulanmış ve İranın Ermenistanın Barış Kavşağı (*Crossroads of Peace*) projesine fiilen ilk katılan ülke olduğu ifade edilmiştir.[10] Erivan, bu projesini sunarken bölgesel barış ve istikrara katkıda bulunma taahhüdünü yenileyerek teyit etmiş ve Türkiye ile sınırın açılması konusunda devam eden müzakerelerin olumlu sonuçlanmasını umut ettiğini ifade etmiş olsa da söylem düzeyinden öteye geçmeyerek somut bir adım atmamaktadır.[11] Nisan ayında düzenlenen AB-Orta Asya Zirvesinde Avrupa Komisyonu Başkanı von der Leyen, Orta Koridor üzerinden Avrupa ve Orta Asya arasındaki bağlantıyı iyileştirmek için Ermenistanın Azerbaycan ve Türkiye ile olan sınırlarının açılmasının önemini ele almıştır.[12] Buna karşın bir olasılık olarak ABnin Türkiye üzerinden karayolu yerine Gürcistanın Karadeniz limanları üzerinden Avrupaya sevkiyat sağlamaya yönelik bir tercih ile Orta Koridor projesine öncülük etmiş olan Türkiyeyi atlatmaya dair bir tasarısının olup olmadığı da gündeme gelmiştir.[13]

Genel bir değerlendirmeyle, Çinin Batı Asyadaki etkinliğinin artması, bölgeyi çok kutuplu bir rekabet alanına dönüştürmüş ve bağlantı projeleri üzerinden yürütülen stratejik mücadeleleri derinleştirmiştir. İran, Türkiyenin öncülük ettiği bağlantı projeleriyle çevrelenmiş olmanın getirdiği stratejik baskıyı, Çin ve Rusya ile geliştirdiği ilişkilerle dengelemeye çalışmakta; bu durum, İranın bölgedeki yalnızlığını aşmak için alternatif bağlantı projelerine verdiği önemi artırmaktadır. Türkiye ve İran arasındaki işbirliği-rekabet dengesi ise artık enerji ve ulaştırma ağları üzerinden somutlaşan jeopolitik bir mücadeleye dönüşmüş durumdadır. Ermenistanın Batı ile bütünleşme arayışı da bu dinamikte ayrı bir belirsizlik unsuru olarak öne çıkarken ABnin Türkiyeyi atlatabilecek alternatif güzergah arayışları, Ankara ile Brüksel arasındaki ilişkilerin geleceği açısından sorgulamalara neden olmaktadır. Sonuç olarak, Doğu-Batı ticaretinde birden fazla alternatif güzergah bulunsa dahi mevcut konjonktürde en gerçekçi ve öne çıkan güzergah Orta Koridordur. Dolayısıyla da Türkiyeyi atlatmaya çalışan alternatif güzergah arayışları bölgenin somut gerçekleri ile uyuşmamaktadır.

**Görsel: Stiftung Wissenschaft und Politik*

[1] Miro Popkhadze, Chinas Georgian Gamble, *Foreign Policy Research Institute*, 17 Mart 2025, https://www.fpri.org/article/2025/03/chinas-georgian-gamble/.

[2] Kaush Arha, Ceding Crimea Will Cede Eurasia, *The National Interest*, 22 Nisan 2025, https://nationalinterest.org/feature/recognizing-russias-crimea-occupation-would-be-a-disaster.

[3] Galip Dalay ve Sanam Vakil, Competing visions: Turkey, Iran and the struggle to shape the regional order, *Chatham House*, 14 Nisan 2025, https://kalam.chathamhouse.org/articles/competing-visions-turkey-iran-and-the-struggle-to-shape-the-regional-order/.

[4] Vali Kaleji, Russia and Iran Manage Diverging Interests in South Caucasus, *Eurasia Daily Monitor*, 19 Mart 2025, https://jamestown.org/program/russia-and-iran-combat-diverging-interests-in-south-caucasus/.

[5] Turkey's rivalry with Iran shifts as US threats create unlikely common ground, *RFI*, 19 Nisan 2025, https://www.rfi.fr/en/podcasts/international-report/20250419-turkey-s-rivalry-with-iran-shifts-as-us-threats-create-unlikely-common-ground.

[6] Vali Kaleji, Iran and Turkiye: Old rivals, new fault lines, *The Cradle*, 12 Mart 2025, https://thecradle.co/articles/iran-and-turkiye-old-rivals-new-fault-lines.

[7] Ray Furlong ve Hannah Kaviani, Five Areas Where Turkey Plays A Key Role In World Affairs, *RFE/RL*, 26 Mart 2025, https://www.rferl.org/a/turkey-foreign-policy-global-relations-erdogan-imamoglu/33358741.html.

[8] Türkiye and Iran Battle for Influence in the South Caucasus, *The Soufan Center*,1 Nisan 2025, https://thesoufancenter.org/intelbrief-2025-april-1/.

[9] Bako Kheladze, How Assads downfall may reshape the South Caucasus, *Amwaj.media*, 27 Şubat 2025, https://amwaj.media/en/article/how-assad-s-downfall-may-reshape-the-south-caucasus.

[10] Iran first country to practically engage in Armenia's Crossroads of Peace project, says FM Mirzoyan, *Armenpress*, 25 Mart 2025, https://armenpress.am/en/article/1215406.

[11] Crossroads of Peace designed to complement, not compete, with other logistics projects Speaker Simonyan says at PAM plenary session,*Armenpress*, 21 Şubat 2025, https://armenpress.am/en/article/1212578.

[12] Vasif Huseynov, Azerbaijan-Georgia Ties Strengthened by Shared Stances on Key Regional Issues, *Eurasia Daily Monitor*, 22 Nisan 2025, https://jamestown.org/program/azerbaijan-georgia-ties-strengthened-by-shared-stances-on-key-regional-issues/.

[13] Onur Özersin, As the EU courts Central Asia, Turkiyes strategic depth faces new challenges, *The Cradle*, 27 Nisan 2025, https://thecradle.co/articles/as-the-eu-courts-central-asia-turkiyes-strategic-depth-faces-new-challenges.

Yazar Hakkında :

Bekir Caner ŞAFAK, 2022 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisans derecesini 2025 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Bölümü'nden "Liberalizm - Demokrasi Gerilimi: Temsil Siyasetine Karşı Antagonistik ve Agonistik Siyaset" başlıklı tezi ile almıştır. Halihazırda Ankara Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi doktora adayıdır.

Lisans öğrenimi sırasında sırasıyla AVİM (2021), T.C. İçişleri Bakanlığı (2021) ve T.C. Ankara Valiliği'nde (2022); mezun olduktan sonra da Erasmus+ programı çerçevesinde Finlandiya'nın Helsinki şehrinde özel bir şirkette olmak üzere staj faaliyetlerinde bulunmuştur.

Şafak, Aralık 2024 tarihinden bu yana AVİM Misafir Araştırmacısıdır.

Atıfta bulunmak için: ŞAFAK, Bekir Caner. 2026. "ÇİN'İN BATI ASYA'DA ARTAN ETKİNLİĞİ BAĞLAMINDA İRAN'IN BÖLGESEL GİRİŞİMLERİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2025 / 20. Mayıs 08. Erişim Kasım 22, 2026. https://avim.org.tr/tr/Analiz/CIN-IN-BATI-ASYA-DA-ARTAN-ETKINLIGI-BAGLAMINDA-IRAN-IN-BOLGESEL-GIRISIMLERI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır